

стремін завести — як він каже в одній місці своєї брошури проти Дірінга — до «справді людської» але не лише до класової моралі. Бернштайн і багато молодших марксистів признають що раз більше конкретність та права обичаїшности в моралі, особливо гуманізму. Опроче напіврадикальнішої соціялїсти покликають ся все на права природи. А що ж таке право природи? Коли воно не зовсім те саме, що сила, то треба признати, що воно опираєть ся кінцець-кінців на обичаїшности — на моралі, на признанні етичної свідомости.

Я ніколи не таїв ся з тим, що я рішучий противник усякого матеріалїзму; та було-б несправедливо, коли-б не признав не кажу, того управненя — бо що неправдиве, те не може бути управнене! — але бодай того, що проти односторонности нематеріалїстичних напрямів, головню церковного, з другого боку виринула власне отся матеріалїстична односторонність. Признаю також, що марксізм через те має великий вплив, що не тільки серед маси робітників, але й усюди побуджує поважно займатися не тільки господарськими, але й філософськими та релігійними питаннями. Признаю, що він нас призвичаїв також обичаєві питання, питання етичного ідеалу брати більше практично, ніж та моралїзація, якою ми всі так радо займаємо ся. Правда, давній соціялізм моралїзував також. Приміром Сен-Симонова нікола була колись широко розповсюджена і в Чехії мала вони вплив. Щоб силляніше зібратати людин зі собою і екранити їх у любові, завели бути Сен-Симонїсти пр. такий звичай, носити ґузики на одежі з зіду, щоб уже тут при зачинаю один «брат» муїв помагати другому. Таких моральних іграшок було досить багато, і всі ми любимо пришивати нашим братам різні ґузики з заду, таї ще так, щоб їх зовсім не можна зачепити... Проти таких утоній та іграшок справедливо звернув ся марксізм. З відрази до бездільної моралї виходить відтак супротивлежна крайність, аморалїзм, як я назвав би той стан, що хоче відкинути моральність, як «ідеологію» зовсім на бік.

В Чехії соціялізм почав ся давно, хоча дехто аж тепер починає бачити, що соціялізм істнує і в чім його суть. Уже в 30-тих та 40-вих роках були в нас робітничі розрухи. Револю-